

Gymnázium Varšavská cesta 1, 010 08 Žilina

Na troskách rastie nový život

jún 2021
Žilina

Michaela Kudlová, Denisa Michnáčová, Samuel Hromo
konzultant: PhDr. Alica Virdzeková

Gymnázium Varšavská cesta 1, 010 08 Žilina

Na troskách rastie nový život

jún 2021
Žilina

Michaela Kudlová, Denisa Michnáčová, Samuel Hromo
konzultant: PhDr. Alica Virdzeková

Pod'akovanie

Touto cestou by sme chceli vyjadriť mimoriadne pod'akovanie nášmu pamätníkovi Andrejovi Dvoreckému, ktorý bol natoľko ústretový, že sa nám zveril so svojím jedinečným príbehom, dovolil nám vstúpiť do svojej minulosti a umožnil nám prístup k osobným fotografiám. V neposlednom rade by sme sa chceli poďakovať p. učiteľke PhDr. Alici Virdzekovej za vynaloženú snahu a obetovaný voľný čas pri konzultáciách práce a pracovníkom Štátneho archívu v Žiline so sídlom v Bytči za pomoc pri práci s archívnymi materiálmi.

Obsah práce

Úvod	5
1 Spoločensko-politická situácia	7
1.1 Povojskové Československo	7
1.1.1 Hospodárstvo ČSR po roku 1945	8
1.1.1.1 Rekonštrukcia priemyslu	8
1.1.1.2 Stav poľnohospodárstva	10
1.1.2 ČSR na ceste k februárovému prevratu	11
2 Žilina v rokoch 1945-1948	12
2.1 Žilina na konci vojny	12
2.2 Konečne mier a čo ďalej?	13
2.2.1 Obnova železníc a ciest	13
2.2.2 Náhrady vojnových škôd	14
2.2.3 Zásobovanie a prídellový systém	15
3 Obdobie sucha - Žilina 1947	17
3.1 Situácia v poľnohospodárstve v roku 1947	17
3.2 Pomoc roľníkom v okrese	18
3.2.1 Smernice k rozdeleniu podpory	19
Záver	20
Zoznam bibliografických odkazov	21
Príloha	23

Úvod

„Život je ako jazda na bicykli. Aby ste udržali rovnováhu, musíte sa posúvať vpred.“

Albert Einstein

Ľudská civilizácia je od nepamäti vystavovaná neľahkým skúškam života. Nahliadnuc do historických prameňov natrafíme na ne jeden príklad: Justiniánsky mor z prvej polovice 6. storočia, pandémie pľúcneho ochorenia Čierna smrť v priebehu 14. storočia či krvavé konflikty, spôsobené ľudskou pochabosťou a šialenstvom (bitka pri Isse, bitka pri Termopylách alebo Napoleonove ťaženie do Ruska).

Pri hľadaní veľkých tragédií nie je potrebné dlhé cestovanie v čase. Stačí nazrieť do minulého storočia, ktoré bolo poznačené dvoma svetovými vojnami (1914-1918 a 1939-1945), pandemiou španielskej chrípky (1918) i epidémiami ázijskej (1957) či honkongskej chrípky (1968).

I napriek faktu, že jednotlivé katastrofy boli autentické, všetky spája rovnaký menovateľ - ľudská vytrvalosť. Každá rana uštedrená pandemiou alebo vojnovým konfliktom zrazila spoločnosť na kolena, no človek sa nikdy nevzdal. Bez ohľadu na vážnosť zranení, zastúpených počtom mŕtvych, zdevastovaným hospodárstvom, ekologickými škodami či dlhotrvajúcou traumou, sa človek vždy postavil na vzpriamené nohy, poučil sa zo svojich chýb, vynaložil maximálne úsilie na odstránenie negatívnych následkov a pohol sa smerom vpred.

Od roku 2020 svet vzdoruje pandémie vírusu SARS-CoV-2. Ku dňu 29. júna 2021 evidovali svetové štatistiky 182 274 340 prípadov nákazy a 3 947 608 obetí, ktoré ochoreniu podľahli. Pandémia koronavírusu, rovnako ako iné masové nákazy v histórii, nezasiahla iba oblasť zdravotníctva, no postihla kultúru (divadlá ostali zatvorené a filmové nakrúcania sa prerušili), školstvo (dištančné online vzdelávanie prevládalo vo väčšine krajín), cestovný ruch (prevažná časť krajín svoje hranice uzavrela alebo stanovila nevýhodné, odradzujúce podmienky pre cestovateľov) či ekonomiku (tisícky spoločností vyhlásilo bankrot a milióny ľudí prišlo o zamestnanie).

Nielen vlády jednotlivých krajín, ale každý človek 21. storočia stojí pred veľkou výzvou ukončenia šírenia nákazy a nasmerovania vlaku života do pôvodných koľají. Vedcom a politikom sa relatívne úspešne darí zväzovať chápadlá pandémie a podľa najoptimistickejších prognóz sa v nie veľmi vzdialenej budúcnosti blíži jej koniec.

Dostávame sa tak do rovnakej situácie ako naši predkovia - končí sa temné obdobie a stojíme tesne pred svetelnou oponou.

Z tohto dôvodu sme sa rozhodli zapojiť do 16. ročníka súťaže Eustory a napísať prácu s názvom Na troskách rastie nový život, ktorá zachytáva teoreticky podobnú situáciu ako tú, v ktorej sa práve nachádzame. Pojednáva o slovenskom meste Žilina po druhej svetovej vojne, o politickom, hospodárskom, sociálnom živote v ňom a o jeho obnove.

Primárnym cieľom našej práce je spracovanie obdobia medzi rokmi 1945-1948 v našom meste, ktorému sa detailne nevenuje široké spektrum literatúry. Sekundárnym cieľom práce je priblížiť čitateľovi fakt, ako sa s nepriaznivou situáciou vysporiadali ľudia pred vyše polstoročím. V neposlednom rade je naším zámerom priblížiť danú tematiku študentom nášho gymnázia.

Po výbere témy a stanovení jej hlavných cieľov sme sa snažili zhromaždiť literatúru k danej téme a využiť najmä archívne materiály, ktoré sa nachádzajú v Štátnom archíve v Žiline so sídlom v Bytči, kde sme mali k dispozícii aj kroniku mesta Žiliny z rokov 1944-45, ako aj regionálnu tlač z tohto obdobia. Veľkým prínosom a zdrojom informácií bolo stretnutie s naším pamätníkom, pánom Andrejom Dvoreckým, ktorý sa s nami podelil o svoje spomienky aj fotografie, viažuce sa na toto obdobie.

Prácu sme rozdelili do troch kapitol so zámerom ľahkej orientácie v texte. Prvá kapitola približuje spoločensko-politickú situáciu medzi rokmi 1945-1948, pričom sa zameriava aj na hospodársku situáciu. V druhej kapitole sa čitateľ ponorí do hlavnej časti práce a v dvoch podkapitolách sú opísané pomery v povojnovej Žiline a jej obnova. Posledná, tretia kapitola, je venovaná špecifickej téme - roku 1947 a dlhotrvajúcemu suchu, ktoré vytvorilo veľké trápenie nielen žilinským, ale aj všetkým československým poľnohospodárom. Za ňou nasleduje záver, zoznam bibliografických údajov a pestrá obrazová príloha.

1 Spoločensko-politická situácia

Najväčší a najrozsiahlejší ozbrojený konflikt v dejinách ľudstva. Aj takýmto spôsobom možno označiť udalosť, ktorá vošla do histórie pod názvom druhá svetová vojna. Takmer 15 miliónov padlých vojakov, 45 miliónov zosnulých civilistov¹ a 6 miliónov obetí masového vyvražďovania židovského obyvateľstva. Koniec vojny na starom kontinente 8. mája 1945 znamenal veľkú úľavu, no pred Európanov sa postavili závažné otázky: akým smerom sa budú ďalej uberať a ako sa vysporiadajú s povojnovými škodami.

1.1 Povojnové Československo

Český národ poznačený priamym nacistickým terorom a stratou suverenity, na druhej strane slovenský národ, ktorý síce svoju suverenitu po prvýkrát v histórii našiel, no ostal doráňaný vplyvom totalitárnej vlády Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Renesancia situácie spred druhej svetovej vojny na území Československa nebola možná.

Napriek tomu sa obom krajinám podarilo opäť nájsť cestu k spoločnému štátu v roku 1945. Samostatnosť novovzniknutej republiky však výrazne ovplyvňovali Zmluva o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci medzi Československou republikou a ZSSR z 12. decembra 1943² a moskovské rokovania uskutočnené medzi 22. a 29. marcom 1945.³ „*Politický systém Národného frontu⁴ bol umelou koalíciou komunistickej strany a iných strán, ktorá komunistom umožňovala kontrolovať a usmerňovať ich. Znakom novej moci nazývanej ľudová demokracia boli aj národné výbory (obdoba sovietskych).*”⁵ Svoju dominanciu komunisti dokázali už v prvých celoštátnych voľbách v roku 1946, kedy KSČ získala 40,17% hlasov v Česku a KSS 30% na Slovensku.⁶ Teoreticky porazeným stranám, teda českým ČSNS (24% hlasov), ČSL (20% hlasov) a ČSD (16% hlasov), ani slovenskej víťaznej Demokratickej strane (61% hlasov),⁷ sa nepodarilo zvrátiť fakt, že kontrolu nad obnovou povojnového Československa prevezmú do rúk komunisti.

¹<https://www.nationalww2museum.org/students-teachers/student-resources/research-starters/research-starters-worldwide-deaths-world-war> [2021-06-06]

² ŠKVARNA, D., BARTL, J. et al. Lexikón slovenských dejín, s. 147.

³ Tamtiež, s. 150.

⁴ Združenie politických strán založené po moskovských rokovaníach s cieľom prevzatia moci v štáte.

⁵ ŠKVARNA, D., BARTL, J. et al. Lexikón slovenských dejín, s. 148.

⁶ <https://www.pametnaroda.cz/cs/posledni-svobodne-parlamentni-volby-v-csr> [2021-06-06]

⁷ MACHALA, J. Retribuce a parlamentní volby 1946, s. 42.

1.1.1 Hospodárstvo ČSR po roku 1945

Druhá svetová vojna uštedrila československému, resp. najmä slovenskému hospodárstvu mnohé rany. Jednou z nich bol pokles priemyselnej výroby o 36% medzi rokmi 1943 - 1945, ale i povojnové škody vo výške 114,5 miliardy Kčs a nevyplatený nemecký dlh voči Slovensku v hodnote 14,4 miliardy slovenských korún.⁸ Pomocnú ruku potrebovali elektrárne, železiarne, banícky sektor, rafinérie, strojárne aj ďalšie odvetvia priemyslu.

Primárnym cieľom novej politickej elity sa preto stalo stabilizovanie hospodárskej situácie, zaobstaranie nevyhnutných potrieb a potravín i rekonštrukcia zdevastovanej dopravnej siete. Celková obnova hospodárstva prebehla v dvoch etapách: „... *I. etapa (roky 1945-1946) riešila elementárne problémy normalizovania chodu ekonomiky a výživy obyvateľstva. II. etapa (roky 1947-1948) - dvojročný plán, bol pokusom o koncepčné riešenie obnovy a rozvoja národného hospodárstva s cieľom likvidovať deformácie štruktúry ekonomiky z predvojnového obdobia a zbaviť ju závislosti od vývoja konjunktúry v kapitalistických krajinách.*”⁹

Dvojročný plán, ktorý predikoval prekonanie predvojnovnej priemyselnej výroby o 10%, bol „... *výrobným plánom a vo svojej podstate predstavoval akýsi súbor výrobných úloh navzájom zladených množstvom hmotných bilancií, napríklad bilanciou surovín, energií, pracovných síl a pod.*”¹⁰ Na rozdiel od päťročnice, ktorej chuť okúsila československá ekonomika až v roku 1949, dvojročnica neurčovala vývin vo všetkých oblastiach sociálneho a hospodárskeho života, tzn. neboli stanovené presné ceny produktov, produktivita práce, spotreba a ani úlohy pre oblasť kultúry. Dvojročný plán však negatívne zasiahol do ústavoprávnej roviny: „*V dôsledku právnickej dvojročnice konštatujeme úplnú deštrukciu demokratických princípov a popretie demokratického právneho poriadku.*”¹¹ Bola utlmená záujmová samospráva, zrušili sa stavovské komory a porušili sa zásady samosprávy v oblasti spoločovania.

1.1.1.1 Rekonštrukcia priemyslu

Priemysel pod mottom *Roztočte kolesá výroby* bojoval s dvoma hlavnými

⁸<https://www.aktuality.sk/clanok/275705/so-znarodnovanim-po-ii-svetovej-vojne-zacali-uz-democraticke-strany/> [2021-06-06]

⁹ HALLON, M., SABOL, M. et al. Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948, s. 83-84.

¹⁰ <http://www.historiarevue.sk/historia-2003-02/londak.htm> [2021-06-06]

¹¹https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Katedry/KPDPK/Sylaby/Dejiny_prava_na_Slovensku_po_roku_1945.pdf [2021-06-06]

problémami: s udržaním prevádzky z hľadiska surovín a s vlastnou rekonštrukciou po technickej stránke.¹²

Prvý problém, teda nedostatok surovín, bol spôsobený dvoma faktormi: zničenou dopravnou infraštruktúrou (napr. nemecké vojská pri odchode zo slovenského územia poškodili 36% z celkovej dĺžky železníc, odvliekli 3 600 vagónov a iných železničných zariadení a zo 665 lokomotív ostalo funkčných len 22¹³) a nedostatočným zásobovaním. Aj napriek nedostatku technického a stavebného materiálu, ktorý bol vykompenzovaný vysokým počtom zamestnaných ľudí (pracovná povinnosť pritiahla na obnovu železníc viac ako 250 tisíc ľudí,¹⁴ z ktorých prevažnú väčšinu tvorili vojaci a väzni), sa podarilo železničnú sieť priblížiť jej predvojnovému stavu, čo v konečnom dôsledku výrazne dopomohlo k obnove hospodárstva. Problém s distribúciou surovín v rámci UNRRY, spôsobený zlou organizačnou stratégiou, nezabezpečenými tranzitmi (od 21. februára do 10. marca 1946 z 573 vagónov prišlo až 498 otvorených a poškodených¹⁵) a vysokými poplatkami za transport, sa vláde po roku 1946 podarilo zmierniť a rozmiestňovanie materiálu zefektívniť.

Na vyriešenie druhého problému, rekonštrukcie zničených priemyselných závodov, bolo vyčlenených 22,14 miliardy Kčs. Z financií sa podarilo obnoviť činnosť veľkej časti kľúčových podnikov, o čom svedčí aj fakt, že v rámci dvojročnice vzrástol počet zamestnaných ľudí v priemysle o 51 719 osôb.¹⁶

Politickí hodnostári sa rozhodli priemyslu pomôcť aj znárodňovaním: „*Znárodnili sa celé priemyselné odvetvia - bane, energetický a železiarsky priemysel, zbrojovky, cementárne, peňažníctvo. Inde bol kritériom znárodnenia počet zamestnancov – celkovo viac ako 3 340 priemyselných podnikov, v ktorých pracovalo vyše 60 % osôb činných v priemysle.*”¹⁷ Štát si tak zabezpečil vedúcu pozíciu v riadení hospodárstva, zamedzil ekonomický liberalizmus a vytvoril základy pre vznik trojsektorovej ekonomiky.

Positívnym krokom bolo premiestňovanie priemyslu z českého pohraničia na územie Slovenska s cieľom urýchlenia industrializácie priemyselne zaostalejšej časti krajiny i plného využitia kapacity výrobných strojov.

¹² HALLON, M., SABOL, M. et al. Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948, s. 91.

¹³ <https://www.aktuality.sk/clanok/275705/so-znarodnovanim-po-ii-svetovej-vojne-zacali-uz-democraticke-strany/> [2021-06-06]

¹⁴ HALLON, M., SABOL, M. et al. Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948, s. 117.

¹⁵ Tamtiež, s. 158.

¹⁶ Tamtiež, s. 91.

¹⁷ <http://www.historiarevue.sk/historia-2003-02/londak.htm> [2021-06-06]

1.1.1.2 Stav poľnohospodárstva

Presun vojnového frontu zanechal československú faunu a flóru v katastrofálnom stave. Vo väčšine oblastí krajiny chýbala pracovná sila, ťažné zvieratá, poľnohospodárske náradie i osivá, ktoré ustupujúca nemecká armáda buď zobrala so sebou, alebo znemožnila ich ďalšie používanie. Agrárni pracovníci teda nedokázali využívať také mechanizmy ako pred a v priebehu vojny a museli pristúpiť k manuálnemu spôsobu práce, ktorá neprinášala očakávané výnosy. K zmierneniu situácie a k odvráteniu hroziaceho hladu dopomohla zahraničná pomoc ZSSR a UNRRY.

Prihliadajúc na všeobecnú hospodársku situáciu a problémy so zásobovaním, pristúpila vláda v máji 1945 k regulácii trhu s potravinami, resp. k štátom riadenej distribúcii potravín. *„Lístkový systém nebol na Slovensku taký striktný ako v českých krajinách, existovalo viacero skupín potravín, ktorých nebol až taký nedostatok a mohli byť voľne distribuované. Tak či onak však riadený výkup agrovýrobných príliš nemotivoval roľníkov aby vyrábali viac, neexistovali klasické trhové vzťahy.“*¹⁸

Situáciu v poľnohospodárstve sa podarilo stabilizovať pomerne rýchlo, a to aj vďaka pozemkovej reforme, ktorá sa uskutočnila v troch etapách: v prvej fáze v roku 1946 bola vykonaná konfiškácia pôdy Nemcov, Maďarov a vojnových zradcov bez odškodnenia; v druhej etape bola vymedzená výmera statkárskej pôdy na 150 ha a 250 ha všetkej pôdy a v poslednej fáze išlo o celkovú zmenu vlastníckych pomerov - o pôdu prišli vlastníci agrárnych podnikov nad 50 ha a všetci prenajímatelia pôdy, pričom skonfiškovaná pôda nebola pridelená súkromným osobám, ale bola zaradená do štátneho majetku.¹⁹

Na pohľad zlepšujúcej sa poľnohospodárskej situácii uštedril ranu rok 1947, poznačený dlhotrvajúcim suchom, ktoré zrazilo československých poľnohospodárov na kolena. Prírodná katastrofa sa prejavila na niektorých územiach Slovenska v podobe jednotretinového alebo jednoštvrtinového výnosu v porovnaní s ostatnými rokmi,²⁰ no vo všeobecnosti trpeli všetky časti krajiny nedostatkom obilia a krmovín. Po odmietnutí pomoci z Kanady a USA ponúkol pomocnú ruku Sovietsky zväz, ktorý namiesto požadovaných 150 tisíc ton obilia dodal ČSR do apríla 1948 200 tisíc ton a krátko na to ďalších 150 tisíc ton. V danej súvislosti je potrebné spomenúť politický podtext: *„Predstavitelia USA sa domnievali, že Sovietsky zväz nebude schopný pokryť obilné potreby Československa a že zásobovacie*

¹⁸ PODOLEC, O. Február 1948 a Slovensko, s. 134.

¹⁹ HALLON, M., SABOL, M. et al. Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948, s. 87-88.

²⁰ PODOLEC, O. Február 1948 a Slovensko, s. 135.

*ťažkosti otrasú pozíciou komunistov. KSČ naopak dokázala sovietske dodávky potravín propagačne využiť pod heslom, že „v núdzi najlepšie spoznáš priateľa“.*²¹ S 250 000 tonovou pomocou dodávok kukurice z Rumunska a s ruskými obilninami, ktoré predstavovali až 40% ročnej spotreby Československa, sa podarilo situáciu stabilizovať a zamedziť hroziacemu hladomoru.²²

Pri boji so suchom nemožno opomenúť ani vnútroštátnu pomoc. V septembri 1947 vláda schválila návrh komunistických ministrov o mimoriadnych príplatkoch k výkupným cenám poľnohospodárskych produktov a o náhrade škôd tým roľníkom, ktorým sucho zničilo skoro celú úrodu. Celkovo sa tak k poľnohospodárom dostal balík financií vo výške 7,031 miliardy Kčs. Pre pokrytie vysokých výdavkov komunisti predložili návrh milionárskej dane, ktorú mali platiť osoby s ročným príjmom nad 240 000 Kčs a osoby, ktorých majetok presahoval hodnotu 1 milión Kčs a zároveň poberali príjem minimálne 50 tisíc Kčs ročne.²³ Napriek silnej opozícii demokratov sa podarilo návrh schváliť a popularita komunistov vzrástla aj medzi roľníkmi.

1.1.2 ČSR na ceste k februárovému prevratu

V roku 1947 sa Československo ocitlo na významnom rázcestí, kedy sa začalo rozhodovanie o tom, či sa krajina vydá cestou parlamentnej demokracie, alebo cestou komunistickej diktatúry. K vyrieknutiu ortieľu prispel nielen tvrdý zásah Kremľa proti plánovanému prístupu ČSR k Marshallovmu plánu,²⁴ ako aj nasledujúci vývin vnútroštátnych udalostí.

Proti najsilnejšej slovenskej politickej strane, Demokratickej strane, boli vykonštruované napojenia protištátnych skupín, roľníci boli pobúrení z dlhotrvajúcej pozemkovej reformy, ľavicoví odborári i partizáni zas z rýchlosti znárodňovania a problémy v zásobovaní spôsobili citeľné napätie v spoločnosti, ktoré využili komunisti.²⁵ Tí upevňovaním moci formou politických čistiek, potláčaním odporu voči novo nastolenému režimu, manipuláciou s armádou, políciou či s robotníckymi organizáciami zavliekli krajinu v roku 1948 do februárového prevratu, ktorý zabezpečil moc komunistom a otvoril tak cestu k vyše 40-ročnej diktatúre.

²¹ HALLON, M., SABOL, M. et al. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948*, s. 89.

²² Tamtiež.

²³ HALLON, M., SABOL, M. et al. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948*, s. 90.

²⁴ MANOVÁ, E. *Krátko dejiny Slovenska*, s. 301.

²⁵ Tamtiež.

2 Žilina v rokoch 1945-1948

Jednou z najväčších katastrof, ktoré zasiahli ľudstvo v 20. storočí, bola 2. svetová vojna, ktorá sa skončila porážkou nacistického Nemecka. V dôsledku vyše 5-ročnej vojny boli zničené mnohé mestá a dediny, továrne, mosty, cesty a i. Vojna postihla aj Slovensko, teda aj Žilinu, ktorou otriaslo bombardovanie a boje, ktoré prebiehali v jej blízkosti. Výsledkom týchto udalostí boli veľké hospodárske škody a mnoho ľudí bolo zabitých a ranených.

2.1 Žilina na konci vojny

Žilina bola obsadená Nemcami od 29. augusta 1944 až do oslobodenia 30. apríla 1945, čím sa zhoršila situácia obyvateľov mesta. Jedným z problémov bolo zásobovanie. Podľa zápisu v Kronike mesta museli byť otvorené obchody napriek tomu, že nemali čo predávať.²⁶ Mnohé budovy a byty zabralo nemecké vojsko, napríklad v budove dievčenského gymnázia sídlila vojenská jednotka. Nemci sa pred koncom vojny snažili na jar 1945 demontovať z tovární stroje a strojné zariadenia, ktoré nakladali na vlaky a odvážali do Nemecka. Osobitné skupiny esesákov chodili po veľkých žilinských závodoch, ako bola Slovena, Chemické závody, Celulóžka a demontovali dôležité strojné súčiastky, zo skladov brali hotový tovar a všetko nakladali do železničných vozňov. Mesto bolo viackrát bombardované, čo ešte zhoršilo situáciu obyvateľov. Lietadlá anglo-americkéj armády chceli 13. októbra 1944 okolo obeda bombardovať žilinské kasárne, kde mali Nemci muničný sklad. Bombardovaním však zasiahli najmä domy vedľa Saleziánov. Celkovo padlo 13 bômb, zranilo sa 23 osôb a 6 zomrelo. Nálet poškodil viaceré domy Kianičkovej kolónie a ich inventár.²⁷ Náš pamätník, ktorý mal v tomto čase 15 rokov, si dobre spomína na toto obdobie: *„Žilina bola bombardovaná viackrát. Spomínam si na udalosť po jej prvom bombardovaní. Obyvatelia Žiliny a okolia kopali protitankové zákopy, keď zbadali nad sebou lietadlo. Išlo o spojenecké lietadlo, ktoré malo nejaké technické problémy. Letci zoskočili padákmi na zem a lietadlo v blízkosti Tepličky havarovalo. Žiaľ, letci sa dostali do rúk Nemcov a neviem, čo sa s nimi presne stalo.“*²⁸

Ďalšie bombardovania ako aj ostreľovania Žiliny delostrelectvom súviseli s oslobodzovaním Slovenska. K mestu sa oslobodzovacie jednotky priblížili v apríli 1945

²⁶ Štátny archív v Žiline, Kronika mesta Žiliny, rok 1944.

²⁷ GROMA, P., Novák, M., ŠTANSKÝ, P. Bombardovanie Žiliny. Pozri aj prílohu, obr. č. 1.

²⁸ Rozhovor s pamätníkom, pozri aj prílohu, dokument 1.

smerom od Malej Fatry. V tomto období boli zabití viacerí ľudia a zničené niektoré budovy, napr. budova dievčenského gymnázia, dom pri Katolíckom dome, železničná stanica, budovy na dnešnej Národnej ulici, Mariánskom námestí a i.^{29,30}

Najväčšie škody spôsobili Nemci mestu v posledných dňoch bojov, kedy zničili železničné trate, mosty, tunely, telegrafné a telefónne stĺpy, drancovali stanice.³¹ Ako spomína náš pamätník: „*Nemci používali špeciálny pluh, ktorý ťahali za lokomotívou a tým rozrezávali a vytrhával podvaly s koľajnicami. Taktiež pri ústupe vyhodili do povetria cestný most pri Budatíne alebo železničný most pri celulózke v Žiline.*“³²

2.2 Konečne mier a čo ďalej?

Krátko po oslobodení mesta spod fašistickej nadvlády vznikol Národný výbor v Žiline, ktorý riadil mesto ako aj obnovu vojnou zničeného hospodárstva. Vydal oznámenie, v ktorom informoval občanov o svojom postavení a nariadeniach: „*Týmto sa oznamuje obyvateľstvu mesta Žiliny, že miestny Národný výbor preberá všetku výkonnú moc. Nariaďuje sa s okamžitou platnosťou: 1. Zakazujú sa predávať akékoľvek liehové nápoje! 2. Hostince a výčapy musia ostať zatvorené! 3. Zakazuje sa pod trestom smrti prevádzať akékoľvek násilia, osobné zúčtovania, krádeže, vlámania, poškodzovania verejného a súkromného majetku; 4. Obyvateľstvu zakazuje sa zdržiavať na uliciach od 21. hod. do 6. hod. Nedodržanie týchto nariadení sa trestá podľa platných štátnych zákonov.*“³³

Taktiež bolo obmedzené cestovanie tak v rámci okresu ako aj mimo okres Žilina. Každý, kto chcel cestovať, musel mať cestovné povolenie, ináč mu hrozila pokuta do 5000 Kčs alebo väzenie od 12 hodín do 14 dní.³⁴

2.2.1 Obnova železníc a ciest

Ako sme už spomínali v predchádzajúcej podkapitole našej práce, Nemci pri ústupe ničili železničné trate, vyhadzovali do povetria mosty, poškodzovali tunely a cesty. Mesto bolo prakticky odrezané od ostatných častí obnovenej ČSR, železničná a z veľkej časti aj cestná doprava boli prerušené. Obnovenie železničnej dopravy na trati Žilina-Košice sa stalo

²⁹ Pozri príloha, obr. č. 2, 3, 4, 5 a č. 6.

³⁰ Rozhovor s pamätníkom, pozri aj prílohu, dokument 1.

³¹ Pozri príloha, obr. č. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13.

³² Rozhovor s pamätníkom, Žilina 24. 06. 2021.

³³ KRAJČOVIČOVÁ, E. Rozvoj Žiliny od roku 1945 po súčasnosť, s.166.

³⁴ Cestujte len v nevyhnutných prípadoch, noviny Deň z 24. 6.1945.

celoštátnou otázkou, pretože na nej záviselo zásobovanie značnej časti slovenského územia tovarom a surovinami pre výrobu. Preto jednou z prvoradých úloh bola obnova železničnej trate na úseku Žilina- Strečno.³⁵ Rekonštrukčné práce sa začali 6. júna 1945 a ukončili sa 10. septembra 1945. Celý projekt obnovy viedla stavebná firma Tvorba. Opravovali poškodené mosty, ktoré boli zhodené z pilierov. Z tunela bolo premiestneného 5000 m³ zosutého materiálu. Za 86 dní pracovníci odpracovali 301 000 hodín. Okrem stavebných firiem sa rekonštrukčných prác zúčastnili ako dobrovoľníci zamestnanci žilinských podnikov a firiem, celkovo 1835 osôb.³⁶ Týmto dobrovoľníkom udelil MNV ďakovné dekréty za ich činnosť. Iniciatíva dobrovoľníkov na obnovu dopravy sa ukázala aj pri oprave mostu pri Celulóžke.³⁷ Vyše 300 zamestnancov tohto podniku zorganizovalo akciu „Všetky sily na opravu železnice“ a v nedeľu nastúpili na opravu zničeného mosta. Vozili hlinu, kameň, skladali podvaly z vagónov a vozili ich na člnoch na druhý breh Váhu.³⁸

Aj náš pamätník spomínal na nadšenie skautov, ktorí sa dobrovoľne zúčastňovali na obnove mostov, napr. v Budatíne. Doteraz si pamätá názov filmu Na troskách rastie nový život, ktorý dokumentoval práce pri obnove tratí.³⁹

Veľa úsilia a práce si vyžiadalo obnovenie železničnej trate Žilina-Bratislava. Veľkú zásluhu na tom mali železničiari, ktorí iniciatívne začali obnovovať túto trať, a tak už 25. mája mohol byť slávnostne vypravený prvý vlak.⁴⁰ Obnovenie železničnej dopravy uľahčilo tak dopravu ako aj zásobovanie.

2.2.2 Náhrady vojnových škôd

Hoci sa druhá svetová vojna skončila, zostali po nej výrazné stopy. Množstvo mŕtvych, veľké národnospodárske škody, zničené železnice, továrne, poškodené domy a zariadenia. Škody mesta predstavovali sumu 5 947 975,7 Kčs a k tomu treba pripočítať vojnové škody, ktoré utrpelo obyvateľstvo mesta. Tie boli vyčíslené na 21 300 446 Kčs.⁴¹ Na základe nariadenia SNR č. 67/1945 si poškodené podniky, inštitúcie či obyvatelia mohli nahlásiť škody spôsobené vojnovými udalosťami, aby získali odškodnenie. Viacerí tak urobili.⁴²

³⁵ Pozri príloha, obr. 7, 8, 9.

³⁶ Štátny archív v Žiline, fond MNV Žilina, sg. 12 232/1945.

³⁷ Pozri príloha, obr. 13.

³⁸ Štátny archív v Žiline, Kronika mesta Žiliny, rok 1945.

³⁹ Rozhovor s pamätníkom, Žilina 24. 06. 2021.

⁴⁰ Regionálne noviny Deň, č.12, s. 3.

⁴¹ Budovateľský program mesta Žiliny, s. 3. Pozri aj príloha, obr. č. 16.

⁴² Štátny archív v Žiline, fond MNV Žilina, sg. 9043/1947.

Okresný národný výbor v Žiline (ďalej ONV) tiež vyzýval občanov, aby odovzdali prebytočné oblečenie, obuv, potraviny, a tak pomohli tým, ktorí prišli o svoj majetok a potrebujú ich pomoc. Po vojne sa do mesta prisťahovalo veľa ľudí, ktorí tu pred tým nebývali. Podľa smerníc ONV sa mali prihlásiť na Policajnom riaditeľstve, na základe toho získali prídellové knižky. ONV prijalo aj smernice, ktoré mali zabrániť predražovaniu tovaru obchodníkmi. Pri akomkoľvek predražovaní hrozili prísne tresty, ako konfiškácia tovaru alebo odobratie živnostenského listu na určitý čas.

Pomoc ČSR poskytla aj UNRRA, ktorej zásielky potravín, oblečenia, obuvi a prikrývok prišli už v máji 1945. Prednostne dostali zásoby najviac postihnuté oblasti.

2.2.3 Zásobovanie a prídellový systém

Ako sme už uviedli v 1. kapitole, vzhľadom na hospodársku situáciu a problémy so zásobovaním, pristúpila vláda v máji 1945 k regulácii distribúcie potravín a bol zavedený tzv. lístkový systém.⁴³ Občanom boli určené mesačné dávky základných potravín. Problémy spôsoboval aj nedostatok vozidiel a pohonných hmôt. Všetky okresy boli rozdelené do 3 kategórií podľa stupňa poškodenia vojnou. Žilinský okres patril až do tretej kategórie, preto musel dlhšie čakať na dodávky.

Každý občan Žiliny dostal na mesiac jún 3,5 kg múky, na vidieku 3kg, ďalej 1 kg strukovín, ak nemal zásoby, 0,5 kg masť, na vidieku slaninu a obce nad 5000 obyvateľov dostali ešte prídell konzervovaného mäsa.⁴⁴

Ďalším nedostatkovým druhom bolo mlieko. Vykupovalo a distribuovalo ho Roľnícke mliekarske družstvo v Žiline. Prednostne ním boli zásobované nemocnice a sociálne kuchyne, následne deti do 2 rokov a ak to podmienky dovoľovali aj deti do 14 rokov. Mnohokrát dochádzalo k podvodom pri distribúcii, preto musel byť prítomný dôverník, ktorého vymenoval ONV. Ľudia sa museli uskromniť, lebo mlieka ako aj iného tovaru bolo po vojne menej.

Špeciálne opatrenia platili aj pre majiteľov dojníc. Museli každý deň za každú dojnicu odovzdať min 0,5 litra plnotučného mlieka a mesačne 0,5 kg masla. Opatrenia sa dotýkali aj majiteľov sliepok, ktorí boli povinní odovzdať za úradnú cenu 2 vajička každý týždeň za jednu sliepku. V zimných mesiacoch sa tento počet znížil na jedno vajce za týždeň. Takéto pravidlá platili pre všetkých rovnako a slúžili na pomoc tým, ktorí ju nevyhnutne potrebovali.

⁴³ Pozri príloha, obr. č. 14, 15.

⁴⁴ Regionálne noviny Deň, č. 34, s. 3.

Okrem stravy bolo potrebné i šatstvo a obuv. Práve pridelovanie lístkov na obuv bolo najväčším problémom zásobovacieho referátu. Počet lístkov nestačil ani pre tých, ktorí vôbec nemali obuv.⁴⁵ Problém bol aj pri dodávke uhlia, ktorého bol nedostatok, a preto sa ho snažili nahradiť drevom.

Vtedajšia doba postihla aj živnostníkov. Napríklad pekári mali problém so soľou. Dostávali iba 1,8 kg soli na 100 kg múky, čo im nestačilo, pretože v skutočnosti potrebovali minimálne 4x toľko. Ešte horšie na tom boli cukrári a zmrzlinári, ktorí museli na istý čas pozastaviť výrobu a predaj tovaru z dôvodu, že nešlo o potrebný tovar pre výživu obyvateľstva. Cukor bol totiž nedostatkový tovar. Porušenie tohto nariadenia sa prísne trestalo.

Zlú situáciu v zásobovaní využili prefíkaní obchodníci a kšeftári, ktorí si uvedomili svoju moc v oblasti predaja. Svoj tovar predávali za vysoké ceny a chudobní, keď chceli prežiť, museli sa prispôbiť a platiť nehorázne peniaze za základný tovar a služby alebo zostávali bez mlieka, masla, ovocia a pod. Ako príklad uvedieme ceny niektorých potravín, za aké sa dali kúpiť mimo pridelového systému. Za liter mlieka sa platilo 15-20 korún, za 1 kg masla 300-400 korún, 1 vajíčko stálo 10-15 korún, 1q zemiakov 400-500 korún, 1 kg bravčového mäsa 300 korún.⁴⁶ Trhovci z dedín častokrát chceli za potraviny oblečenie alebo nábytok. Stále viac ľudí sa sťažovalo na privysoké ceny. Predražovatelia boli nahlasovaní na Národnú bezpečnosť a následne prísne potrestaní.

Taktiež za služby sa platilo, častokrát obrovské sumy, ktoré boli nad reálne možnosti najmä chudobných rodín. Napríklad jeden lekár zo Žiliny bral za hladký pôrod 1500 korún od robotníka, ktorý zarobil za 1 hodinu 10 korún.⁴⁷

⁴⁵ Štátny archív v Žiline, Kronika mesta Žiliny, rok 1945.

⁴⁶ Regionálne noviny Deň, č. 20, s. 3.

⁴⁷ Tamtiež.

3 Obdobie sucha - Žilina 1947

Popri tom, že ešte stále neboli odstránené všetky následky a škody, spôsobené druhou svetovou vojnou, už sa stihla objaviť ďalšia pohroma. Oblasť Československa postihlo v roku 1947 veľké sucho, ktoré spôsobilo neúrodu, čo mala obrovský dopad na hospodárstvo a životy ľudí.

3.1 Situácia v poľnohospodárstve v roku 1947

Už v apríli roku 1947 bolo vidieť poškodené plochy ozimín v odhadovanej výmere 25% z celkovej plochy im určenej, čo predstavovalo 1200 ha. Vďaka vyhynutým oziminám sa rozhodla Roľnícka komora v Žiline rozšíriť pestovanie jarín o 2000 ha. Rovnako aj prídel semien kŕmnych rastlín bol viac než nedostačujúci.⁴⁸

Ani na ďalší mesiac sa situácia v poľnohospodárstve nezlepšila, ba naopak, bola čoraz horšia. Teplo, ktoré prevládalo na území už od jari, malo katastrofálny dopad na úrodu, ako aj na stav lúk a pastvín. Následkom zlej situácie chýbalo dostatočné množstvo krmovín a stav dobytky bol slabý. Takisto sa zhoršil aj zdravotný stav hospodárskych zvierat, keďže sa nemali čím kŕmiť. Mliekarenstvo sa zlepšilo, hoci stav zvierat poklesol vďaka nedostatku úrody. To však neovplyvnilo mliečne výrobky, nakoľko kvalita bola lepšia. Veľkým problémom aj naďalej bolo neodstránenie vojnových škôd, najmä protitankových zákopov, ktoré boli priveľmi hlboké a zasahovali do pozemkov majiteľov.⁴⁹

V júni vplyvom dažďov, ktoré priaznivo pôsobili na úrodu, sa mierne zlepšili podmienky. Dočasne sa zlepšil stav jarín ako aj krmovín.

Situácia sa nezlepšila ani v nasledujúcom mesiaci, kedy niektoré oblasti Žilinského okresu postihli živelné pohromy. Najväčšie škody boli spôsobené v Terchovskej doline. Stav krmovín bol stále veľmi zlý, boli nízke a veľmi riedke. Zhoršili sa aj pomery v mliekarenstve, pretože pre nedostatok krmovín poklesla dojivosť. Podmienky v poľnohospodárstve zhoršoval aj fakt, že roľníci nedostali žiadne náhrady za povojnové škody, predovšetkým za odobraté kone.⁵⁰

Aj napriek občasným zrážkam sa podmienky ani v auguste nezlepšili. Stále pretrvávalo suché obdobie, čo možno pozorovať najmä na pôde, ktorá bola suchá až

⁴⁸ Štátny archív v Žiline, fond ONV Žilina, sg. 1232/47.

⁴⁹ Tamtiež.

⁵⁰ Štátny archív v Žiline, fond ONV Žilina, sg. 1232/47.

prepálená. Roľníci boli nútení odpredávať časť svojho hovädzieho dobytku, aby boli schopní udržať aspoň zopár zvierat v dobrej kondícii. Takisto strukoviny boli postihnuté suchom a okrem toho, že utrpeli úbytok na kvalite i kvantite, trpeli aj červivosťou. Sucho v okrese prekážalo vo vzraste a rozširovaní okopanín, hlavne zemiakov a kŕmnej repy. Okrem toho toto počasie umožňovalo šírenie škodcov, predovšetkým záplavy mandelinky zemiakovej. Veľké škody boli aj v ovocinárstve, kde napriek silnému kvetenstvu plody opadávali a často boli scvrknuté a červivé, čo spôsobovalo nedostatok ovocia na trhu. Roľníci si nemohli ani pomôcť pri šetrení krmiva pasením dobytku na pastvinách, ktoré boli tiež suché. Sú odkázaní na kúpu krmiva, ktorého nízky stav potvrdzuje aj fakt, že obchodníci za metrický cent žiadajú od 500 až do 600 Kčs. Ohrozený bol aj zdravotný stav a kondícia dobytku, ako aj koní a oviec. Pre nedostatok krmiva v týchto časoch veľmi trpí mliekarenstvo, čo sa odrazilo na cenách a množstve mliečnych výrobkov.⁵¹

Za mesiac september boli výnosy krmovín veľmi neisté, následkom čoho bolo potrebné znížiť počet hospodárskych zvierat. Toto sa odrazilo na rapídnom poklese produkcie mlieka.

Na základe hlásenia z okresu Žilina bol zber sena oproti minulým rokom zlý až podpriemerný. Úroda d'ateľovín bola na tom ešte horšie, keďže väčšina zmrzla a bola následne vyoraná. Na porovnanie uvádzame niekoľko čísel. V predchádzajúcich rokoch bol výnos d'ateľovín okolo 8-10 q a v roku 1947 to boli 2 q.⁵² Čo bolo horšie, sucho v roku 1947 výrazne znížilo výnosy obilia, čo znamenalo nedostatok chleba, ale aj nedostatok obilnín na siatie.

Roľníkom tiež chýbali financie na nákup oblečenia pre seba a svoje rodiny, čo vytváralo hromadnú hystériu pred obdobím zimy.

3.2 Pomoc roľníkom v okrese

Dňa 2. 9. 1947 vláda odsúhlasila pomoc pre suchom najviac postihnutých roľníkov, ktorých škody spôsobené suchom na obilninách nemohli byť vôbec alebo dostatočne nahradené mimoriadnymi príplatkami k výkupným cenám. Vyčlenená čiastka bola vo výške 500 000 000 Kčs, z ktorej sa nechalo 60 000 000 Kčs pre prípady, kde sa dodatočne zistia podmienky pre poskytnutie podpory.

⁵¹ Tamtiež.

⁵² Štátny archív v Žiline, fond ONV Žilina, sg. 11556/47.

Ministerstvo poľnohospodárstva v Prahe v októbri 1947 poskytlo Okresnému národnému výboru v Žiline podporu v sume 2 662 000 Kčs pre roľníkov postihnutých suchom. Táto podpora sa rozdelila podľa vypracovaných smerníc.

3.2.1 Smernice k rozdeleniu podpory

MNV na návrh miestneho združenie Jednotného zväzu slovenských roľníkov (ďalej ako JZSR) rozčlenilo sumu pridelenú okresu medzi malých a stredných roľníkov, ktorí boli najviac postihnutí suchom podľa výmeru do maximálnej veľkosti 20 ha a podľa bonity pôdy.

Pri delení financií sa bral do úvahy stupeň poškodenia a sociálne postavenie roľníkov v obci. Na príspevok nemali nárok roľníci, ktorí neboli suchom poškodení, ktorí mali okrem roľníctva aj iné zamestnanie alebo remeslo a tí, ktorí neodovzdali obilie, ktoré mali povinne predpísané na odovzdanie. Ak ale zložili sľub, že obilie odovzdajú, mohli byť zaradení do zoznamu roľníkov, ktorým sa suma rozdelila.

V mnohých obciach sa však nepostupovalo podľa smerníc, ktoré vydalo Ministerstvo poľnohospodárstva alebo Ústredie JZSR. Podľa sťažností si JZSR uľahčoval prácu tým, že nebral ohľad na rozdiely v stupňoch poškodenia a zvolil si vlastný spôsob delenia, čo spôsobovalo zmätky a nespokojnosť roľníkov.⁵³

⁵³ Štátny archív v Žiline, fond ONV Žilina, šk. č.194.

Záver

Vyčerpanej Európe, zruinovanej početnými vojnami, sa opäť podarilo nadýchnuť 8. mája 1945. Nacistická mašinéria bola zastavená, nehumánne Hitlerove plány nedokončené a dobro opätovne zvíťazilo nad pochabosťou. Líca starého kontinentu, rovnako ako celý svet, však nezabudli na facky uštedrené v priebehu šiestich rokov, symbolizované predovšetkým v počte mŕtvych, ale i v ekonomických či materiálnych škodách. Ľudstvo, stojace na dôležitej križovatke, čelilo veľkým rozhodnutiam v otázkach, ako sa vysporiadať s povojnovými škodami, ako vrátiť život späť do normálnych koľají a akou cestou sa ďalej vybrať.

V podobnej situácii stojíme aj my, ľudia 21. storočia. Pandémia koronavírusu nám podlomila kolená a uštedrila nejednu ranu, no rovnako ako pred 76 rokmi, aj dnes svitá na lepšie časy i napriek tomu, že hrozby vírusu ešte nie sú zažehnané. Slovenský básnik, publicista a politik Vojtech Mihálik sa vyjadril, že „*História je matka múdrosti,*” čím síce zdegradoval známe slovenské príslovie „*Opakovanie je matka múdrosti,*” ale poukázal na skutočnosť, aké dôležité je nezabúdať na postoje i postupy uplatnené našimi predkami.

Rovnako by sme sa aj my mali ohliadnuť a spomenúť si na príbeh povojnovej Žiliny. Jej obyvatelia boli nútení vysporiadať sa s napohľad bezvýhodiskovou situáciou, no ľudská vytrvalosť a cieľavedomosť (opätovne) zvíťazili. Pre zlepšenie situácie boli priam hrdinsky ochotní vymeniť chvíľkové blaho za dlhodobé zlepšenie situácie. Bud'me aj my statočnými Žilinčanmi. Popasujme sa s nepriaznivou situáciou, odrieknime si chvíľkové potešenie v podobe nosenia rúšok v interiéroch, dodržiavania striktnej hygieny či nenavštevovania hromadných akcií a ostaňme zodpovednými pre seba, našich blízkych i pre celú spoločnosť. Poučme sa z chýb minulosti. Nezabúdajme na situácie, kedy ľudia prestali byť vytrvalými a spadli späť do hlbkej priepasti útrap.

Písanie našej práce začalo návštevou Štátneho archívu v Žiline so sídlom v Bytči, ktorý predstavoval signifikantný zdroj informácií pre našu prácu. Následne sme zhromaždili chýbajúce materiály v Krajskej knižnici v Žiline, uskutočnili internetový rešerš pre doplnenie i overenie informácií a pustili sa do písania práce. V priebehu jej kompozície sme uskutočnili rozhovor s 91-ročným pamätníkom zo Žiliny, pánom Dvoreckým, ktorý nám v pútavom rozhovore sprostredkoval ešte zaujímavejšie spomienky na danú dobu.

Na záver je potrebné konštatovať, že sa nám podarilo naplniť všetky zo stanovených cieľov. Úspešne sme zmapovali situáciu v povojnovej Žiline, prepojili ju so súčasnou situáciou a o celkové výsledky obohatili žiakov nášho gymnázia prostredníctvom prezentácie na hodinách dejepisu.

Zoznam bibliografických odkazov

Literatúra

GROMA, P., NOVÁK, M., Štanský, P. *Stratená Žilina 1*. Bratislava: All media, 2017. ISBN: 978-80-972616-0-3.

HALLON, M., SABOL, M. et al. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944-1948*. Bratislava: Historický ústav Slovenskej akadémie vied, 2011. ISBN 978-80-89396-14-6.

MACHALA, J. Retribuce a parlamentní volby 1946. In *Paměť a dějiny 2/2013*, 2013, roč. 7.

PODOLEC, O. *Február 1948 a Slovensko*. 1. vyd. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008. ISBN 978-80-89335-07-7.

ŠKVARNA, D., BARTL, J. et al. *Lexikón slovenských dejín*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. ISBN 80-08-02478-X.

Internetové zdroje

<http://www.historiarevue.sk/historia-2003-02/londak.htm> [2021-06-06]

<https://www.aktuality.sk/clanok/275705/so-znarodnovanim-po-ii-svetovej-vojne-zacali-uz-de-mokraticke-strany/> [2021-06-06]

https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Katedry/KPDPK/Sylaby/Dejiny_prava_na_Slovensku_po_roku_1945.pdf [2021-06-06]

<https://www.nationalww2museum.org/students-teachers/student-resources/research-starters/research-starters-worldwide-deaths-world-war> [2021-06-06]

<https://www.pametnaroda.cz/cs/posledni-svobodne-parlamentni-volby-v-csr> [2021-06-06]

Archívne pramene

Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, fond ONV Žilina, sg. 1035/47.

Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, fond ONV Žilina, sg. 11556/47 prez., šk. č. 260.

Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, fond MNV Žilina, sg. 12232/45, šk.23.

Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, fond ONV Žilina, sg. 1232/47.

Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, fond ONV Žilina, šk. č.194.

Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, Kronika mesta Žiliny, roky 1944-1945.

Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, regionálne noviny Deň, 1. ročník, 1945, čísla 1,4,12,15,19,20,25,34.

Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, regionálne noviny Deň, 3. ročník, 1947, zo dňa 19.3.1947.

Súkromný archív p. Andrej Dvorecký

Súkromný archív Peter Štanský

Žilinský večerník, 2014, č. 46, 47.

Príloha

Obr. č. 1: Bombardovanie Žiliny (Kianičkova kolónia)
(Zdroj: Súkromný archív p. Štanského)

Obr. č. 2, 3: Budova dievčenského gymnázia
(Zdroj: Súkromný archív A. Virdzeková, p. Dvoreckého)

Obr. č. 4: Horiaca budova Sloveny
(Zdroj: Súkromný archív p. Dvoreckého)

Obr. č. 5: Požiar Matadoru
(Zdroj: Súkromný archív p. Dvoreckého)

Obr. č. 6: Fotografia Katolíckeho domu

(Zdroj: <https://pmza.sk/aktuality/koniec-druhej-svetovej-vojny-v-ziline>)

Obr. č. 7: Zničené mosty pri Strečne

(Zdroj: Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči)

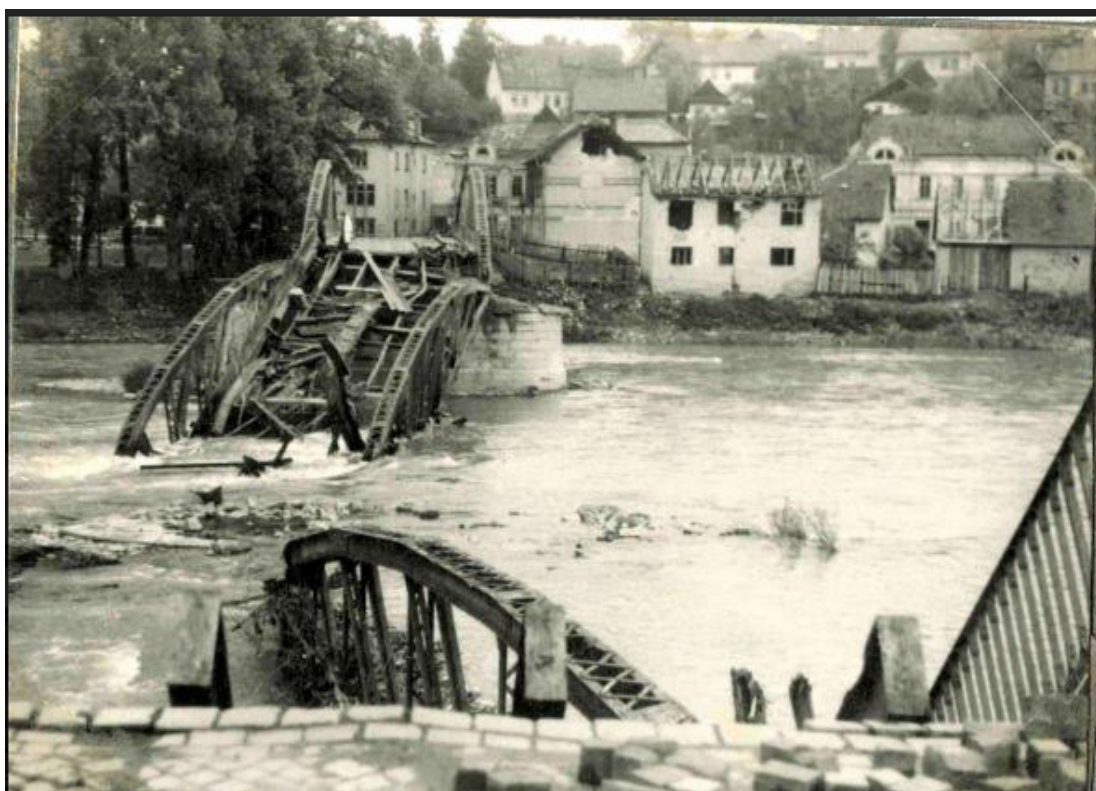
Obr. č. 8: Zničený most v Strečne
(Zdroj: Súkromný archív p. Štanského)

Obr. č. 9 : Most v Strečne
(Zdroj: Súkromný archív p. Štanského)

Obr. č. 10: Most cez Váh, Budatín
(Zdroj: Súkromný archív p. Štanského)

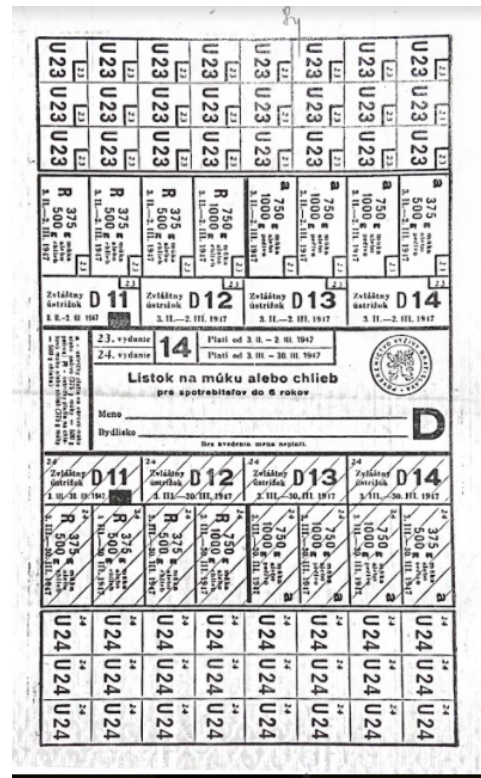
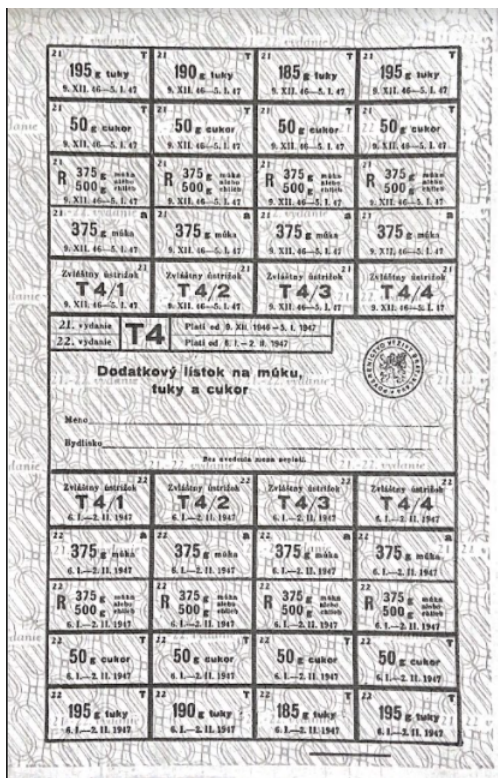
Obr. č. 11: Most cez Váh, Budatín
(Zdroj: Súkromný archív p. Štanského)

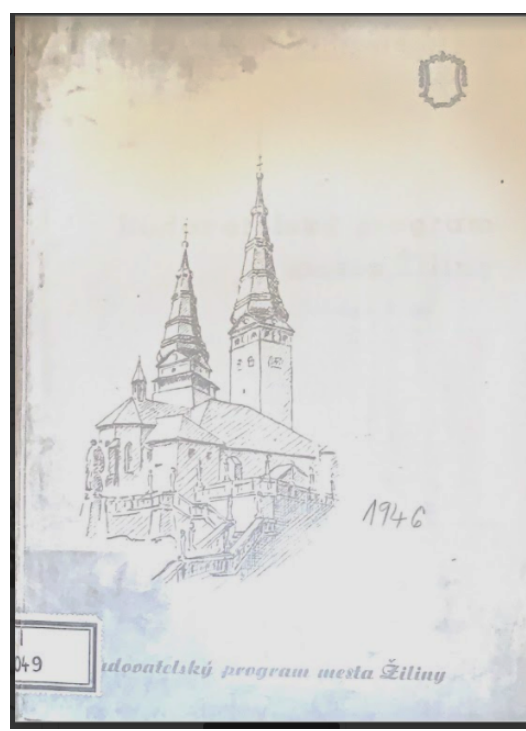
Obr. č. 12: Cestný most v Budatíne, zničený v apríli 1945
(Zdroj: Súkromný archív p. Štanského)

Obr. č. 13: Rekonštrukcia na železničnom moste pri Celulóžke
(Zdroj: <https://www.teraz.sk/magazin/unikatne-foto-koniec-druha-svetova/322802-clanok.html>)

Obr. č. 14, 15: Lístkový systém
(Zdroj: Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči)

Obr. č. 16: Budovateľský program mesta Žiliny 1946
(Zdroj: Súkromný archív p. Dvoreckého)

Obr. č. 17: Náš pamětník p. Dvorecký
(Zdroj: foto autorky)

Dokument č. 1: Ukážka z rozhovoru s pamätníkom:

Andrej Dvorecký je Žilinčan, ktorý má v súčasnosti 91 rokov. Vyštudoval reálne gymnázium v Žiline a po maturite v roku 1948 študoval VŠ veterinárnu v Brne. Aktívne sa venoval športu - najmä tenisu a hokeju. Veľmi dobre si spomína na obdobie 2. svetovej vojny ako aj vývoj po vojne. Jeho otec bol notárom v Žiline a taktiež aj členom MNV v Žiline.

Aké sú vaše spomienky na Žilinu v období 2. svetovej vojny?

V Žiline boli nemeckí vojaci od začiatku Povstania až do oslobodenia 30. apríla 1945. Takí mladí chlapci, prišli od Hričova cez Strážov do mesta a rýchlo ho obsadili, nakoľko vojaci pod vedením Dobrovodského sa stiahli z mesta a bojovali pri Strečne a bránili Strečniansku úžinu. Prvou obeťou v meste na začiatku Povstania bol Eduard Šoltýsik, ktorý bol zabitý na Kuzmányho ulici. Spomínam si tiež na bombardovanie Žiliny a na ostreľovanie mesta v apríli 1945. Žilina bola bombardovaná viackrát. Spomínam si na udalosť po jej prvom bombardovaní. Obyvatelia Žiliny a okolia kopali protitankové zákopy, keď zbadali nad sebou lietadlo. Išlo o spojenecké lietadlo, ktoré malo nejaké technické problémy. Letci zoskočili padákmi na zem a lietadlo v blízkosti Tepličky havarovalo. Žiaľ, letci sa dostali do rúk Nemcov a neviem, čo sa s nimi presne stalo.

Na aké konkrétne škody si pamätáte?

Pri ostreľovaní Žiliny bola zasiahnutá oceľová hala v térovke, kde impregnovali podvaly a museli ju odstrániť. Deň pred príchodom Rusov prišla skupina nemeckých vojakov do térovky a chcela podpáliť tu naukladané pražce. Dym mal byť signálom pre odchod posledného vlaku zo Žiliny. Nakoniec továreň nepodpálili. (térovka = Rudgersova továreň)

V Žiline boli poškodené alebo úplne zničené viaceré objekty, napr. dievčenské gymnázium, domy v Strážove, na Kmeťovej ulici, horela aj Slovena, Matador. Najväčšie škody urobili Nemci pred ústupom na železničných tratiach. Používali špeciálny pluh, ktorý ťahali za lokomotívou a tým rozrezávali a vytrhávali podvaly s koľajnicami. Taktiež pri ústupe vyhodili do povetria cestný most pri Budatíne alebo železničný most pri Celulózke v Žiline.

Aké sú vaše spomienky na oslobodenie Žiliny ?

Hovorí sa, že sovietski vojaci chceli od obyvateľov hodinky. Ja mám osobnú skúsenosť. Keď som bol s kamarátom v meste, najskôr chcel sovietsky vojak odo mňa bicykel a potom mi siahol rovno do vrecka a hľadal hodiny. Ja som dopadol dobre, ale sused, ktorý išiel vítať Rusov, vyobliekaný so zlatými hodinkami, o ne prišiel.

Žilinu oslobodzovali sovietske, ale aj československé vojská. Po tvrdých bojoch vyčerpaní sovietski vojaci ležali na Mariánskom námestí. Nasledujúci deň - 1.mája 1945 som išiel do mesta sviatočne oblečený. Keď som prechádzal dolu Kálovom, zastavil ma ruský vojak a doviedol ma na miesto, kde dnes stojí starý Prior. Už tam bolo asi 20 ľudí, nikto nevedel, prečo sme tam. Zaznel povel "davaj, ideme robiť most". Išli sme cez novú Žilinu okolo Váhu k vyhodenenému mostu pri Budatíne. Na mieste neboli ani lopaty, ani iné náradie. Blížil sa večer a s ním stanné právo a my sme nevedeli, ako sa dostaneme domov. Nakoniec starší, ktorí tam boli, presvedčili Rusov, aby nás pustili domov. Doteraz nepoznám dôvod, prečo nás tam odviedli, možno aj nás chceli odvieť do gulagu.

Ako vyzeralo štúdium v gymnáziu cez vojnu a krátko po nej ?

V rokoch 1944-1945 som navštevoval piaty ročník gymnázia. Myslím si, že sme sa učili viac predmetov, ako majú súčasní študenti gymnázia. Napríklad 6 rokov sme mali latinčinu, ale zároveň deskriptívnu geometriu. Spomínam si na spolužiakov maturantov, ktorí maturovali na konci vojny. Časť maturantov robila maturitné skúšky ešte pred oslobodením mesta. Po príchode frontu bola maturita presunutá a najväčšou zmenou bola výmena maturitného predmetu nemčiny za ruštinu. Za taký krátky čas sa toho nestihli veľa naučiť.

Ešte po vojne museli byť gymnazisti v lete doma o 20:00 a v zime o 19:00. V prípade porušenia hrozilo vyhodenie zo školy.

Zapájali ste sa ako študent do stavieb mládeže ?

Študenti pred nástupom na vysokú školu museli sa povinne zúčastniť mesačnej brigády a to isté platilo aj počas vysokoškolského štúdia. Osobne som pracoval v Hronskej Dúbrave pri stavbe mostu a neskôr aj pri stavbe tunelu. Spali sme buď v stanoch, alebo v drevených barakoch, chodili sme na nočné smeny a panovala tu tvrdá disciplína. Chceli od nás, aby sme spievali budovateľské piesne, ale my sme spievali naše slovenské, ľudové.